

Under 1800-talet var de svenska kontakterna med Tyskland livliga. Rehnberg visar att sedermera biskopen Ullman, med västsvenskt ursprung, var en julkrubbans traditionsförmedlare (på liknande sätt som jag tidigare visat beträffande skörde gudstjänsten). Men på ännu närmare håll har Rehnberg funnit en förmedlare i sin egen mor, grosshandlaredotter från Uddevalla (1884–1972), som gick i tysk flickpension innan hon blev prästfru i Göteborgs stift. Fastän Västsverige visar en tydligt negativ hållning mot kyrkliga innovationer har julkrubban tidigt omfattats med intresse i prästerliga kretsar och t.o.m. i Stiftstidningen finner man 1924 en annons om "julbordspjeser från Tyskland" till salu på tidningens expedition. Uppenbarligen fanns det dock en distans mellan hemmens (prästgårdarnas) utsmyckning och kyrkornas, ty här hade ännu vid min kartläggning 1962 julkrubban ingen stark ställning i Göteborgs stift (7,9% mot 34,7 i Stockholms och 21,5% i Lunds stift). Rehnberg framhåller också den speciella terminologin. I Västsverige talade man om "julbord" istället för "julkrubba". Det är inte bara den heliga familjen vi möter på de rikt dekorerade julborden utan en rad andra bibliska gestalter.

Den utomordentligt fylliga käll- och litteraturförteckningen (som även tar upp artiklar i dagstidningarna) ökar ytterligare värdet av Bertil Rehnbergs framställning. Men skriften har samtidigt tillrättalagts för att visa julkrubbans fortsatta pedagogiska värde. Bertil Rehnbergs syster, barnpedagogen Lilian Kullvén Rehnberg har nämligen beskrivit hur julkrubban i barndomshemmet i Morlanda prästgård gestaltats och fungerat under fyra generationer. Hon återberättar evangeliet om Jesu födelse för förskolebarn med utgångspunkt från denna rikt gestaltade julkrubba. Genom vackra färgbilder av Håkan Berg (vars namn borde funnits på titelsidan, eftersom det otvivelaktigt är hans bilder som kommer att sälja boken) belyses julbordets rika innehåll. Särskilt uttrycksfull är änglaskaran som slagit sig ner i en taggig, västsvensk enbuske!

Genom Bertil Rehnbergs historiska ramberättelse och Lilian Kullvén Rehnbergs pedagogiska case study förmedlar skriften både ett kulturarv och ett levande budskap.

Nils-Arvid Bringéus

Fiskafänge och fiskares samtal. Av *Petar Hektorović*. Svensk tolkning av Ulla-Britt Frankby, Gunnar Jacobsson, Bengt A. Lundberg. Bokförlaget Renässans. Göteborg 1994. 141 s.

Den folkliga diktningen på sydslaviskt område har länge haft en framträdande roll som studieobjekt inom den folkloristiska forskningen, särskilt genom Milman Parrys och Albert B. Lords undersökningar. Dessa var som bekant epokgörande för förståelsen av hur den muntliga diktningen i bunden form kan framföras och traderas.

Även rent litterärt har den sydslaviska folkdikten varit viktig, och då inte minst som förebild: på vårt språkområde bland annat för Runeberg i hans "Idyll och epigram".

Därför bör det vara av betydande intresse att ett klassiskt serbo-kroatiskt diktverk med delvis folkloristiskt innehåll nu för första gången har blivit tillgängligt på svenska. Det är den berättande dikten "Fiskafänge och fiskares samtal" av Petar Hektorović. Författaren var en förmögen adelsman som levde på ön Hvar utanför den dalmatiska kusten 1487–1572. Han var en renässansperson med en för tiden sällsynt djup och mångsidig bildning. Det nu översatta diktverket räknas som det mest originella inom den dalmatiska litteratur på folkspråket, som just under 1500-talet fick ett märkligt uppsving.

Översättningen eller snarare tolkningen har utförts av Ulla-Britt Frankby, Gunnar Jacobsson och Bengt A. Lundberg. Uppgiften har inte tillhört den lättaste. Den långa dikten är i huvudsak skriven på cakavisk dialekt, en variant av serbokroatiska. Vermåttat är svårt att återge på vårt språk: en tolvstavig syllabisk vers med mittcesur och såväl inre som yttre rim. Översättarna har i stället valt orimrad fyrfotad amfibrack, som de har ansett ligga originalet tillräckligt nära, samtidigt som formen är lämplig för att återge det rika berättarflödet i dikten. Originaltexten kan läsas parallellt med tolkningen.

Titeln på dikten anger dess båda konstfullt sammanflätade huvudmotiv. Samtidigt som dikten skildrar en tredagars fiskefärd, vilken enligt uppgift skall ha företagits sommaren 1555, refererar den två fiskares "samtal", det vill säga hur de växelvis framför folkligt traditionsstoff inför sin husbonde.

Vi stiftar här bland annat bekantskap med fyra folksånger, i uppteckningar som är de första i sitt slag på serbokroatiska. Två av dem är episka kväden av ålderdomlig typ som kallas "bugarstića".

Vidare förekommer i denna poetiska kortroman en stor mängd gåtor om människan och

världsalltet och även rytmiskt avfattade visdomsord. En del av de senare känns till sitt innehåll igen från andra folks muntliga traditioner. Här och där kommer man faktiskt att tänka på livssynen i Havamal:

”Du ständigt må vakta din tunga, och särskilt vid bordet, att ej till förfång den dig bliver.”

Eller:

”Besök den som ofta gärna dig gästar,
giv gåvor åt den som dig gåvor förärar.”

Som påpekats i efterskriften kan det betvivlas att de båda fiskarnas ”samtal” under färden återges med någon större exakthet vare sig till innehåll eller lydelse. Författaren har stiliserat och tycks flitigt ha ”förbättrat” i efterhand för att idealisera allmogen. Fenomenet känner vi ju väl till, såväl i äldre som nyare diktning. Hektorović uppger sig också på känt manér — i senare europeisk litteratur till exempel hos Tolstoj eller Runeberg — vid sin direkta kontakt ha funnit större vishet bland folket än han tidigare kunnat ana:

”Och medan de åt gick jag själv ner till stranden
och satte mig där och betänkte förundrat
hur många som, fastän de illa är klädda

och fatiga, ändå tycks äga tillräckligt.
Ty sådana människors klädnad fastmera
är sansen och vettet och omdömet klarhet
och därför bor dygden i dem, men förborgad,
likt guld som gömmes av täckande jorden.
Vi tror de är tröga i tanken som sniglar,
men när de väl talar de röjer sin visdom;
och utifrån synes de leva i knapphet,
men inom sig bär de förunderlig kunskap.”

Mycket av den visdom som de båda fiskarna hyser kan spåras till Bibeln. Deras världsbild är genomgående klart kristen. Vi finner också spännande exempel på magiska föreställningar, vilande på kristen grund, såsom tron på att bordsbönen renar maten och skyddar kroppen mot förgiftning!

En dikt som denna kan vara av stort värde för folkloristiken. Även om mycket måste falla för källkritiken kan vi vinna en viss kunskap om dåtida folkdikt i Dalmatien. Men framför allt är ”Fiska-fänge och fiskares samtal” ett dokument om hur renässansens kulturelit började inse hur mycket den hade att hämta hos folket, med andra ord ur den muntliga traditionen, och hur den skriftliga gestaltningen av stoffet tog sig uttryck.

Dessutom är tolkningen av dikten så utförd att den bereder läsaren en estetisk njutning av stora mått.

Ebbe Schön